

TOPLUM BİRLİĞİNDEN DEZENFORMASYON TOPLUMUNA: SİNEMA VE TESİRİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Öğr. Gör. Eyüp Can EKİNCİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dil Öğretim, Uygulama ve Araştırma Merkezi

e.canekinci25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1746-4237

Gönderim Tarihi: 01.06.2023 Kabul Tarihi: 30.12.2023

Alıntı: EKİNCİ, E. C. (2023). Toplum Birliğinden Dezenformasyon Toplumuna: Sinema ve Tesiri. *Türkeri Dil ve Edebiyat Dergisi (TürkeriDE)*, 1(1), 42-47.

ÖZ: Toplumlar kurucu normları üzerinde büyük form geliştirir. Kurucu normlar aslî kimlik oluşturur, bu sayede birlik-bütünlük sağlanır. Edebiyat ve sanat, kurucu normlar zemininde tesis edilen aslî kimlik'in büyük formlarıdır. Aslî zemin üzerinde tesis edilen form sayesinde sanatçı kendinden iz'ler bırakır. Sanat ve edebiyat eserleri, sanatçının aslî zemini üzerinde bıraktığı iz'lerdir. Bu durumu özne-nesne ilişkisiyle açıklamak mümkün değildir. Çünkü sanatçının burada yaptığı, dış dünyadaki nesnelere maharet yoluyla şekil verme değil, bizzat kendinden bir iz bırakmadır. Kendi aslî kimlik'inden taşan cevherin madde düzeyinde bıraktığı iz, sanatçının eserini oluşturur. Sanat eseri bu bağlamda aslî kimlik'imizden taşan iz'lerdir. Aslî kimlik'ten taşmayan yapıtlar sanat eseri sayılamaz. Bu tür yapıtlar için ancak doğada bulunan şey'lerin malumat yoluyla mekanik düzlemde işlenmesi denilebilir. Yapıtlar sanat eserini niteliği taşıyorsa, öz'ünden kopuk olduğu içindir. Aslî kimlik'inden bağımsız üretilen yapıları da doğal olanın dışında düşünmek gerekir. Toplumun birlik'i de kendi zeminine bağlı formlar sayesinde mümkün olabilir. Toplumun deforme olmasının sebebi de kendi zemininden kopması ile açıklanabilir. Sinema ve edebiyatın toplum üzerindeki tesirine yer verdiğimiz bu makalemizde, yukarıda bahsettiğimiz hususları ayrıntısıyla açmaya çalıştık. Aslî kimlik'inden kopan yapıtları, dezenformasyona tabi tutulan edebî anlatıları açıklamaya çalıştık. Modern Çağ'ın getirdiği kimlik krizinden bahsederek, toplumların aslî birlik'ini yeniden tesis edebilmesinin yolları üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: Sinema, edebiyat, folklor, fakelore, medeniyet

From society assosiation to the disinformation society: cinema and its influence

ABSTRACT: Societies develop grand form on their founding norms. Constitutive norms create essential identity, thus unity-integrity is ensured. Literature and art are major forms of substantive identity established on the ground of founding norms. Thanks to the form established on the original ground, the artist leaves traces of himself. Works of art and literature are the traces left by the artist on his original ground. It is not possible to explain this situation with the subject-object relationship. Because what the artist does here is not to shape the objects in the outside world through dexterity, but to leave a trace of himself. The trace left by the substance, which overflows from its original identity, forms the artist's work. In this context, the work of art is the traces overflowing from our original identity. Works that do not carry the original identity cannot be considered as works of art. For such works, it can be said that only the things found in nature are processed on a mechanical plane by means of information. If the works do not have the quality of works of art, it is because they are disconnected from their essence. It is necessary to consider the structures produced independently of their original identity outside of the natural. The unity of society can also be possible thanks to the forms attached to its own ground. The reason why the society is deformed can be explained by its breaking from its own ground. In this article, which includes the effect of cinema and literature on society, it is explained the above-mentioned issues in detail. It is also explained the works that broke away from their original identity and the literary narratives that were subjected to disinformation. It is discussed identity crisis brought by the Modern Age and focused on the ways societies can re-establish their original unity in the study.

Keywords: Cinema, literature, folklore, fakelore, civilization

Giriş

Toplumun birliği için belki de en önemli şart millet/ümmet bilincine sahip olmalarıdır. Ortak tarih bilinci, kader birliği, aynı coğrafyada yaşıyor olmaları sebebiyle emek birliği; dinî normların farklı kültür ve gelenek formları üzerinde yaptığı kuşatıcı etkidir. Bütün bu hususlar toplumu bir arada tutabilecek, millet/ümmet bilinci oluşturabilecek, hâsılı insanları ortak bir paydada buluşturacak, medeniyetin kurucu normlardır. Kurucu normlar üzerinde inşa edilen medeniyetin aynı zamanda koruyucu formlara da ihtiyacı vardır. Formların medeniyetler üzerindeki en kuvvetli tesiri, o medeniyeti geliştirici ve zenginleştirici bir etkiye sahip olmasıdır. Medeniyet gerek kendi formlarını genişletmek gerekse farklı medeniyet formlarından istifade neticesinde dinamiğini koruyabilir.

Medeniyetlerin birlikteliğini sağlayacak ortak tarih ve din birliği merkezî bir işleve sahipse, bu işlevi yaşıatacak araçlardan biri de destan, efsane, menkıbe türü halk anlatılarıdır. Medeniyetlerin kendi birikimlerinden doğan ve anlatıcıları tarafından icra edilmek suretiyle ortak bilinçaltındaki kanı tazeleyen edebî eserler, bir millete ait olma belirtisi olan *asabiye* ruhunu diri tutar. Köroğlu destanı, Ulubatlı Hasan efsanesi, Hz. Ali menkıbeleri, Zaloğlu Rüstem gibi efsaneler tesirli ve ortak bir şuur elde etmek adına öne çıkan medeniyet formlarıdır. Bu edebî eserlerin özelliği medeniyetlerin orijinal birikimlerinin eseri olması ve kurucu normlar üzerinde oluşumunu tamamlaması şeklindedir. Toplumun inanç ve tarihî birikiminden doğan bu türler, yöreden yöreye yayılarak merkez-çevre etkileşimine çift yönlü etki yapar. Kültürün yaşatılması, geleneğin her daim canlı kalması, toplumun kendini bilmesi ve kimliğini bulması gibi başat hususlarda önemli bir işleve sahip olan bu efsaneler; özgün hayat perspektifiyle oluşmuş üst-anlatılardır.

Ontolojik Yarılma

Türk modernleşmesiyle birlikte, toplumun kültür sahasına taşınan değişim çabaları, medeniyetin bütün formları gibi üst-anlatılarını da tesiri altına alır. Kültür değişimiyle, edebî türlerin kendi içerisindeki işlevleri de değişime uğramış; medeniyetin iç dinamiklerine dayalı ortak şuur elde etme çabası, yerini modernitenin dış dinamiklerine dayalı başkalaştırma çabasına ve buna uygun anlatılara devretmiştir. Kısacası Tanzimat ile birlikte özellikle edebiyat türleri, kültürel olarak toplumu başkalaştırma yönünde güçlü bir rol üstlenmiştir.

Tiyatronun özellikle toplumu dönüştürme adına bir rol üstlendiğini, Moliere'den uyarlanan eserlerden anlıyoruz. Çünkü tiyatro, görsel ve harekete bağlı bir tür olması hasebiyle, toplumu değiştirme ve dönüştürme yönünde romandan veya diğer yazılı türlerden daha fazla işleve sahiptir. Bin kişiye okutulan kitabın yapacağı tesir herkeste aynı olmayabilir, fakat bin kişi ortak bir mekânda buluşturulup ortak bir gösteriye tabi tutulduğunda, izleyicisinde bırakacağı tesir daha güçlü olabilir. Nitekim Ahmet Midhat da benzer bir görüşü şöyle dile getiriyor; “*İmdi biz okumak yazmak bilmeyen nüfusu tiyatrodan ibretli oyunlar iraesıyla terbiye etmeye cidden çalışacak olursak sanat-i tıbaadan ziyade tiyatro sanatıyla muvaffak olabiliriz.*” (Enginün; 1990, 3). Fransız edebiyatı etkisiyle yapılan uyarlamalarda Moliere'in taklit edilmesindeki sebep ise, onun eskiye yönelik yaptığı tenkitlerdir. Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*, Moliere'in *Zor Nikâh* tiyatrosunun tesiriyle yazılmıştır ve ikisinin de ortak yönü geleneğe getirdiği eleştiridir. Geçmişle köprülerin atıldığı bir dönem olan Tanzimat'ta bu türlerin çevrilip oynatılması elbette tesadüfî değildir. Özellikle tiyatronun bu dönemde önem kazanması, toplumda yapacağı tesirin kuvvetinden anlaşılmaktadır. Çünkü Fransız İhtilalinde tiyatro ciddi bir etki oluşturmuş, Voltaire ve J.J. Rousseau gibi yazarların kiliseye karşı başlattıkları mücadele tiyatro sayesinde başarıya ulaşmıştır.

Tiyatronun bu tesirinin altında harekete bağlı yazınsal bir tür olması yatar. Çünkü gerçeklik, suni zaman ve mekânda tiyatro ile yeniden üretilebilir. Yazarın dolayımından geçen gerçek, kurgulanarak bir oyun perdesinde yeniden canlandırılır. Bu defa suni olan gerçeklik izleyiciye bir hakikat olarak sunulur, izleyici kahramanla duygusal olarak özdeşleşir ve kahraman izleyiciyi hâkimiyet altına alır. Bundan dolayı tiyatronun toplum yönetmede ve kitle oluşturmada ciddi bir rolü olduğu söylenebilir. “*Tiyatro, bir içtimai telkin ve vaaz kürsülerinin en büyüğüdür.*” (Kısakürek; 2016, 58) diyen Necip Fazıl, bahsettiğimiz duruma dikkat çekmiştir. Toplumun kültürel dönüşümü ve Batılı düşünce kodlarına bağlanması bakımından Tanzimat döneminde sahnelenen oyunlar, Türk modernleşmesi önündeki en büyük engeli aşmayı sağlamıştır. Bugün (Sosyal)Medya'nın gördüğü işlevi 20. yüzyılda sinema, 18. ve 19. yüzyılda ise tiyatro görmüştür. Sinemayı tiyatro türünün devamı sayacak olursak, teknik açıdan ayrışan yönleri olsa bile, toplumu etkilme ve yönlendirme gücü bakımından benzer role sahip oldukları söylenebilir.

Göbek Bağının Kesilmesi

Sinema ve edebiyat türleri birbirlerini karşılıklı besler. Her iki türün de bir yazarı vardır, zaman ve uzam her ikisinde de yeniden üretilerek öyküleştirilir. İki türün de toplum mühendisliğinde rolü olabilir. Fakat kitle oluşturmak ve oluşturulan bu kitleyi harekete geçirmek söz konusu olduğunda, görüntüye dayalı bir türün daha işlevsel olduğu söylenebilir. Sinema yönetmenine “Author” denmesinin sebebini belki burada bir çözüme kavuşturabiliriz. Çünkü Author kelimesi, bir taraftan “yazar” anlamını taşısa da, diğer taraftan “yaratıcı/tanrı” anlamına gelmektedir. İnsanlar üzerinde norm kurucu otoriteye sahip, toplumu psikolojik olarak her yöne sevk edebilme kuvvetine sahip bir Author'dan bahsediyoruz. Yönetmen öyküsünü modernitenin projeksiyonundan geçirerek yapay bir gerçeklik oluşturması, sahte bir zemin oluşumunun kapısını aralamaktadır. Bazin; “*Sinematografik görüntü, uzam gerçekliğinden başka diğer bütün gerçekleri önemsemez*” (Bazin; 2000, 107) diyor. Çünkü gerçek, yazarın kurgusundan ve kameranın dolayımından

geçerek suni hale gelmekte, yazarın (Author) denetiminde yeni ve yapay bir gerçek üretilmektedir. Kamera ile üretilen yapay gerçek, hakikatle yer değiştirmekte, bize hakikat olarak sunulan sahtelikler birer hakikat halini almaktadır.

Kameranın tek taraflı arayüzüne maruz kalan insan, kamera tarafından yönlendirilmiş bir makine, arzulatılmış nesne işlevi hâline gelmektedir. İnsanın rolleri ile birlikte ihtiyaçları da yapaylaşmakta, Daryush Shayegan'ın tabiriyle bir gezegenden diğerine geçer gibi insanoğlu gerçek dünyadan sahte dünyalara adım atmaktadır (Shayegan, 1991, 43). Bütün sahtelikler hakikat halini almakta, tanrılaşan insan doğanın ve insanlığın üzerinde hâkimiyet kurmaktadır. Bahsettiğimiz hususlar modernite ve dolayısıyla insanın tanrılaşma sürecinin bir sonucudur. Dünyaya tek başına hâkim olma iradesini kendinde gören ve tanrılık postuna oturan insanoğlu, kendisine kamera ile yeni bir dünya yaratmıştır. Deleuze'den bir alıntıyla, yaşadığımız; "*sinemotografik yanılısama*"dır (Deleuze; 2014, 12).

Sinema, Batı'da ortaya çıkmış ve oradan bütün dünyaya yayılmış olmasıyla, farklı kültürler üzerinde tahrip edici bir etki bırakmıştır. Garaudy, Batı'nın diğer toplumlar üzerindeki kültürel hegemonyasına televizyon faktörüyle de dikkat çekmiştir (Garaudy, 2020, 190). Batı sinemasının menşei ise, Aristocu drama geleneğidir. Gerçeğin mimetik olarak yansımaları temel alan bu sanat türü, Batı'nın kültürel formlarının içeriğinde sunulmaktadır. Toplumun sinemadan ya da televizyondan aldığı enformasyon, esasında batı düşünce ve kültürünün bir yansımasıdır. Hollywood, büyük Amerika rüyasını bütün insanlığa izletmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarında Amerikan sinemasının dünyanın farklı toplumlarında bıraktığı tesir, sömürgecilerin silah zoruyla bıraktığı tesirden daha fazladır. Bu yüzden Paul Virilio; "*Film çekmek ve silah çekmek aynı şeydir.*" (Kaplan, 2006, 356) diyor. Amerikan pop-kültürünün televizyon ve sinema sayesinde farklı medeniyetlere pazarlanması, kültürlerin fosilleşmesine ve baskı altında kalan kültürün tektipleşmesine sebep olmuştur. 18. yüzyılda ateşli silahların yaptığı soykırımın benzerini, 20. yüzyılda kamera daha köklü bir şekilde yapmıştır. Bu sayede Batı-dışı bütün toplumlar mankurtlaşmış, köklerinden koparılmış, kendisine dayatılan bütün sahtelikleri hakikat gibi bağrına basmış, Batı'nın epistemik kölesine dönüşmüşlerdir.

Sahte Gerçek

Sanallaşan dünyada, bütün sahteliklerin hakikat, bütün hakikatlerin birer sahtelik olarak algılandığı bu dünyada, edebiyat da nasibini almış bulunuyor. Diğer formlar gibi edebiyat formu da başkalaşıma uğramıştır. Edebiyat geleneğinin kurucu sütunlar üzerinde geliştiği ve boy verdiği dönem, tevhid merkezli bir işleve sahiptir. Kur'an ve Sünnetin kurucu normlarından ilhamını alan sanat, manevi olanı ön plana çıkarması bakımından soyuttur. Aşk, henüz beşerleşmemiş; şiir, yaratıcıya giden yolda Allah'a duyulan özlemin yakarışı olma özelliği taşımaktadır. Aşkın, aşkınlıkla ifadesi, Sümmâni'den Fuzulî'ye kadar geçerlidir.

Başka bir uygarlık dairesine geçişimizin adı olan Tanzimat, edebiyat sahasını da farklı bir kompartımana taşımıştır. Modernleşme sürecinde mekanik evren modelini sahiplenme çabamız, bizde oluşan Batı tesirli en büyük değişimdir. Mekanik dünya görüşünün akılcı-maddeci bir düzlemde söz sahibi olması, kutsalı sıradanlaştırmış ve madde derekesine düşürmüştür. Madde ve mânâ kutsallık açısından yer değiştirmiştir. Maddeci dünya görüşünün toplumun her alanına tesir etmesi, edebiyattaki sevgili tipini de beşerileştirmiş, öyküyü maddî olanla sınırlandırmıştır.

Batı'da burjuvazinin doğması ve kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, insanın dünya üzerindeki işlevi değişmiş, insan arzulayan ve tüketen bir makine konumunu almıştır. Her şeyin tüketim aracına ve arz-talep ilişkisine dönüşmesi, kapitalizmin sonucudur. Edebiyat türlerinin üretiminde estetik değil, ticarî kaygı ön plandadır artık. Alıcısı bulunan ürün gibi piyasaya sürülen kitapların, ticarî kaygıyla yazılması edebiyatı *kick*leştirmekte, değerini ve saygınlığını azaltmaktadır.

Pop-müzik, pop-art gibi sanat türlerinin ortaya çıkışı, post-modern evreye tekabül etmektedir. Tarih, gerçekliğin, sanatın yeniden üretildiği ve yapıldığı bu evrede, edebiyat da yeniden üretime tabi tutulmuştur. Post-modern romanla birlikte, kültür ve geleneğe ait bütün normları deforme edilmiş, Hiper-gerçeklik ve yeni-tarihselcilik yine bu evrede ortaya çıkmıştır.

İnsanoğlu, gerçeğe sahtenin yer değiştirdiği Post-modern evrede, adeta bir simülasyon hayatı yaşamaktadır. Gerçeğin kamera ile yeniden üretildiği, tarihsel olgunun tarihsel kurgu hâline dönüştüğü bu dünyada, folklor da nasibini almış, fakelore'un doğuşuna şahit olunmuştur. Edebiyat anlatıları gibi halk

anlatıları da ideolojinin denetiminde yeniden üretime tabi tutulmaktadır. Doğallığından koparılarak, “iktidar”ın denetiminde yeniden yazılan destan ve efsane türünde halk anlatıları; toplumda ortak bir şuur elde etmek adına var olma işlevini yitirmekte, ideolojinin amaç ve beklentilerine uygun olarak tekrar yorumlanmaktadır. Sovyetler birliğinde yoğunlaşan çalışmalarda, Marksist güdüyle yeni Sovyet insanı “yaratma” yolunda folklor bir araç işlevi görmüştür. Bu bakımdan saha çalışmalarında, derlenen ürünlerin ideolojinin denetiminde yeniden yorumlanması ve buna uygun söylem geliştirilmesi, yeni insan tipi oluşumunda folklorun etkin şekilde nasıl kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Sözgelimi Sovyetler döneminde derlenen halk ır’larının Komünist parti, işçi sınıfı ve Lenin propaganda-sını yapacak şekilde yeniden yazılması bahsettiğimiz hususu destekler niteliktedir. Nezih Temur’un verdiği bilgiye göre; Sovyetler dönemindeki folklor çalışmaları, hükümetin resmi emriyle ideolojinin toplum ve kültür evrimi düşüncesi çerçevesinde yürütülmüştür (Temur; 2010, 224). Bir örneği de Manas destanını yeniden varyantlaştırma girişimidir. Destan, doğal oluş sürecinden koparılarak yapay kodlarla yeni bir Manas üretme kaygısına gidilmiş, rejimin içinde erimiş bir Sovyet kültürü oluşturulmak istenmiştir.

Modernite krizi ile birlikte ortaya çıkan fakelore ürünlerinin kökeninde iki unsur etkili olmuştur: idelolojik kaygı ve ticarî kaygı. Sanat ve edebiyat eserlerinin oluşumundaki bu kaygılar, eserleri bağlamlarından uzaklaştırmaktadır. Her iki durumunda da fakelore için kitle oluşturmak ve yönlendirmek kaygısıyla üretilmiş ürünlerdir demek yerinde olur. Özellikle otoriter yönetimler dikkatle incelendiğinde, derlenen ve yeniden yorumlamaya tabi tutulan halk anlatılarının neye hizmet ettikleri açıktır. Sömürgeci Batı uygarlığının Asya ve Afrika gibi ülkelerde yürüttüğü oryantalist faaliyetlerde folklor eğilim göstermesinin sebebi burada aranmalıdır. Çünkü bir medeniyetin parçalanmasında temel faktör bu yönlü bir milliyetçilik faaliyetidir, nitekim Osmanlı medeniyetinin parçalanma süreci de bu faaliyetler neticesinde hızlanmıştır. Sözgelimi Hindistan’a giden İngiliz’ler halk inançlarından Hinduizm’i derlemiş ve İslâm karşısında yeni bir din oluşturarak toplumsal yarılmayı sağlamıştır. Benzer şekilde Hitler rejiminin farklı ırkları yok etmek için atasözleri icat ettiği, Alan Dundes tarafından doğrulanmıştır (Dundes, 2006, 99). İdeolojik halk bilimi olarak da nitelendirilen bu tarz yönelimler, esasında toplumu kültürel ve ahlakî açıdan başkalaşıma tabi tutmanın metodu sayılabilir. Böyle bir metot, tarihin doğal akışını bozacak yapay bir kanal açmak gibidir. Çünkü kültür ve gelenekten beslenerek gelişen ve yayılan anlatılar, bu defa ideolojinin denetiminde yeniden üretilmekte, yorumlanmakta ve yazılmaktadır. Kurucu norm etrafında ortak bir şuur elde etme adına tarihin doğal akışına bağlı oluşan bir eserlerden çok, yönetimin propaganda aracı haline gelmiş anlatılar karşımızdadır artık. Yeni bir toplum ve kültür oluşturmak adına üretilmiş bu yapay ürünler, ontolojik bölünmenin önünü açmıştır. Toplum kurucu normlar ile “iktidar”ın oluşturmaya çalıştığı yapay normlar arasında sıkışmaktadır. Karşılıklı birbirini geren iki kutbun arasında insan, aynı zamanda ikilem içindedir.

Sinema Efsanesi

Kameranın gerçekliği doğası dışında kullandığında, sinemanın ne kadar tehlikeli bir kurum olduğu idrakine varılabilir. Hollywood’u “siyasî teoloji” olarak nitelendiren Yusuf Kaplan, bu yönüyle bütün smart ve nükleer teknolojilerden daha tehlikeli olduğuna dikkat çekiyor (Kaplan, 2015). Çünkü Batı uygarlığının hâkimiyetini tek yönlü dayattığı en tesir kurum, 20. yüzyıl söz konusu olduğunda sinemadır. Amerika, sahte bir tarih üzerinden Rambo efsanesini yarattı ve bunu sinema ile yaptı. Vietnam’a karşı hakikatte kaybettiği savaşı, kamerayla ürettiği yapay sahneler sayesinde tersine çevirdi. Dolayısıyla yeni-tarihselcilik denilen şeyin en somut tezahürünü, Rambo efsanesi gösterdi. Sahte ile hakikatin yer değiştirdiği, sahte olan her şeyin birer hakikat olarak dayatıldığı bu film sahnesi, insanlığın kamerayla nasıl yönetilebileceğini ve yönlendirilebileceğini kanıtlamış oldu. Hollywood’un bu bağlamda en büyük zaafı, gerçeği doğasından koparması ve ürettiği yapay gerçekle zihinleri esir almasıdır.

Gerçekliğin ideolojinin dolayımından geçerek yapaylaştığı post-modern evrede, bütün sahtelikler birer hakikat olarak dayatılmaktadır. Fakelore’un da bu kaygıyla ortaya çıktığı ve üretildiği düşünüldüğünde, halk anlatılarından beslenerek ortaya çıkan ürünler de doğası dışında sunulmaktadır. Sözgelimi Rambo, her ne kadar efsane türüyle özdeşleşse de, efsanenin doğal varlık alanının dışında ideolojik bir kaygıyla üretilmesi ve sahte gerçeklik sunması bakımından fakelore’dur. Sovyet rejimi gibi Amerika ve Batı uygarlığı da propaganda aracı ve kültürel sömürünün en tesirli silahı olarak sinemayı kullanmışlardır.

Sinemanın bütün türleri içine alabilecek ilginç bir özelliği vardır. Edebiyat, sanat, tarih ve dil birikiminden beslenebilir, bu formları yeni bir forma dönüştürüp sunabilir. Hakikatten sapan bir sinema, söz konusu formları kendi çıkar ve beklentileri doğrultusunda yıkıma uğratabilir. Modernite krizi ile birlikte tarihin

sonuna gelindiği, sanattaki perspektifin yıkıldığı doğrulandığında, folklorun da fakelore ile bittiği söylenebilir mi? Küreselleşen ve dijitalleşen, gerçeğin kamerayla makyajlanarak sunulduğu medyatik dünyada düşünen insanın yerini, gören insan (Homo videns) almıştır. Kameranın ve medyanın dolayımından geçirilerek sunulan enformasyon, algıyla ve görüntüyle yönetilen bir toplumu meydana getirilmiştir. Verinin taraflı, eksik ve tek yönlü iletilmesi dolayısıyla yoğun enformasyona maruz kalan toplum, gerçeği olduğundan farklı algılayacaktır (Berzah; 2006, 5). Bu yönüyle de sinema, toplum mühendisliği rolüne bürünen bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Lenin'in "sinema trenleri" ile yaptığı etkiyi, Batı uygarlığı Hollywood ile yaparak, dünya üzerindeki gücünü ve hâkimiyetini onaylatmaktadır. Modern okulun birey üzerinde tahakküm kurma, onu denetim altına alma, kalıba sokma işlevini post-modern evrede sinema üstlenmiş; duy(g)uları kamerayla tahakküm altına almıştır.

Bir Film Dili Kurmak

Peki, sinema zaaflarından kurtulabilir mi?

Asgar Ferhadî'nin "yerelleştikçe evrenselleştim" ifadesi, gerçeği doğallığıyla sunabilmenin imkânını gösteren işaretlerdir. Yani kamera, gerçeği doğasına uygun sunduğunda, sinema bir imkân olabilir. Norm-form meselesine tekrar dönecek olursak, film dili kurabilmek için öncelikle kendi normlarımız ve normlarımıza yaslanan formlarımızdan bir kalkış sağlamamız lazım. Batı uygarlığı 20. Yüzyılda kurduğu film dilinde Aristocu drama geleneğinden beslenmesini nasıl biliyorsa, aynı şekilde özgün film dili durabilmek için köklerimizden beslenmemiz şarttır. Bunun en güzel örneğini Ahmet Uluçay göstermiştir. "Karpuz kabuğundan gemiler yapmak" deyiminden bir senaryo çıkarmayı başaramamıştır.

Bu denli köklü tarih, edebiyat ve dil birikimimiz varken, bu birikimlerden yeterince beslenemediğimiz nasıl açıklanabilir? Hâlbuki medeniyet dinamikleri güçlü olan toplumların ve bu dinamiklerden beslenmesini bilen toplumların ulaştığı başarı aşîkârdır. Yusuf Kaplan'ın ifadesiyle; "*Medeniyet dinamikleri güçlü olan ya da kendi medeniyet dinamiklerinden derinlemesine yararlanmasını bilen toplumlar, bu toplumların örneğin sinemacıları, sinemada yeni diller kuruyor, kendilerine özgü duyma, düşünme, söyleme biçimlerini geliştirdikleri film dili üzerinden yeniden üretiyor hayatlarına taze, diriltici bir ruh katabiliyorlar.*" (Kaplan, 2020). Dolayısıyla köklerden beslenmesini bilmek, özgün bir film dili kurabilmenin ilk adımıdır. Batı normlarının ötesinde, hakikati bağlamından koparmadan kendi medeniyet normları üzerinde yeni bir form geliştirerek kamerayı kullanmak. Bu sadece sinema için değil, edebiyat ve diğer sanat formları için de geçerli olan bir husustur. Fuzûlî'nin; "*Aşk imiş her ne var âlemde/İlm bir kıylukâl imiş ancak*" beyitinden hareketle Mustafa Kutlu, bir hikâyeye yazılabileceği örneğini göstermiştir. Kendi medeniyet birikimlerinden derinlemesine beslenmesini bilenler, herhangi bir medeniyetin tasallutu altında kalmaksızın kendi formlarını geliştirebiliyor. Bu yönüyle bakıldığında sinema ve diğer sanat formları, toplumlarda ortak şuur elde etme adına bir imkân işlevi görebilir.

Sonuç

Matbaanın seri üretim makinesi olarak kullanılmaya başlanması ve yayın dilinin geniş kitlelere hitap etmesi, yeni bir toplum oluşturma noktasında büyük önem taşımaktadır. Modernite söz konusu olduğunda, bir iletişim makinesi olan matbaanın görevini zamanla tiyatro ve sinema devam ettirmektedir. Bu araçların aynı zamanda yapay-gerçek (simülasyon) üretme ve geniş kitlelere hitap etme noktasında toplumlara telkin ve tesiri diğer araçlardan çok daha büyüktür. Tiyatro ve sinemanın bu denli büyüklüğü ortada iken, bu sanatları Batılı formlar etkisiyle üretime tabi tutmak derin zafiyetlere yol açmaktadır. Dolayısıyla sanat ve edebiyatın kendi medeniyet birikimlerine dayanarak meydana gelmesi, can suyunu köklerinden alan ağacın meyve vermesine ile açıklanabilir.

Kaynakça

- BAZİN, Andre (2000). **Sinema Nedir?**, (Çev. İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- BERZAH, Meral Çakır (2006). **Medyanın Ördüğü Berlin Duvarı**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- DELEUZE, Gilles (2014). **Sinema I Hareket-İmge**, Norgunk Yayınları, İstanbul.
- DUNDES, Alan (2006). Fakelore Fabrikasyonu, (Çev. Aslı Uçar-Selcan Gürçayır), **Millî Folklor**, S. 70, Y. 18, s. 92-101.
- ENGİNÜN, İnci (1990). **Ahmet Mithat Efendi'nin Tiyatroları**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GARAUDY, Roger (2020). **İnsanlığın Medeniyet Destanı**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Yusuf (2006), Batılı Yorumcular ve İbn Haldun'un Medeniyet Kavramı, **Geçmişten Geleceğe İbn Haldun Sempozyumu**, 3-4 Haziran, İstanbul.
- KAPLAN, Yusuf (2015). Sinema Ne/Resi, Film Nereye Düşer?, (Erişim Tarihi: 19.02.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=BKYMHGtBvNc&t=3211s>).
- KAPLAN, Yusuf (2020). "Dünyaya Film Dili Armağan Edecek Bir Sinemamız Olacak Mı?" Yeni Şafak, (Erişim Tarihi: 20. 02. 2021, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusufkaplan/dunyaya-film-dili-armagan-edecek-bir-sinemamiz-olacak-mi-2-2056145>).
- KISAKÜREK, N. Fazıl (2016). **Tiyatro ve Tesiri**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- SHAYEGAN, Daryush (1991). Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni, Metis Yayınları, İstanbul.
- TEMUR, Nezih (2010). "Folklor-İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Dönemi Folklor Politikaları ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruna Etkileri", **Bilig**, S. 53, Bahar, s. 219-232.